

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

DOROTEJA BOLKO

**IZRAŽANJE ČUSTEV OTROK V 3.
RAZREDU OSNOVNE ŠOLE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Socialna pedagogika

DOROTEJA BOLKO

Mentor: doc. dr. Olga Poljšak Škraban

**IZRAŽANJE ČUSTEV OTROK V 3.
RAZREDU OSNOVNE ŠOLE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2019

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila svoji mentorici doc. dr. Olgji Poljšak Škraban za strokovno pomoč in koristne nasvete pri pisanju diplomske naloge.

Prav tako bi se rada zahvalila svoji družini in fantu Aljažu, ki so mi ob izdelavi diplomske naloge nudili podporo.

What if I fall?

But my darling, what if you fly?

POVZETEK

V diplomski nalogi sem raziskovala, katera čustva otroci v 3. razredu najpogosteje izražajo, v katerih situacijah se ta pojavljajo in kako jih otroci besedno in nebesedno izražajo. Raziskovala sem tudi odzive ostalih otrok in učiteljice na čustva, ki so se pojavila v razredu.

V raziskavi sem opazovala 11 otrok iz 3. razreda osnovne šole, starih 8 in 9 let. V času pouka med 9.00 in 13.00 uro sem opazovala dva otroka naenkrat in rezultate beležila v vnaprej pripravljeno shemo. V rezultatih sem predstavila čustva, ki so se pojavila in podrobneje opisala najpogostejša (veselje, jeza in ponos). Ugotovila sem, da so otroci največkrat izražali čustva med poukom in jih najpogosteje izražali nebesedno. Ostali otroci so izražanje čustev posameznega otroka največkrat opazovali in učiteljica se je na čustva otrok največkrat odzvala z veseljem ali jezo.

Ključne besede: čustva, izražanje čustev, nebesedno izražanje, besedno izražanje.

ABSTRACT

In the bachelor's thesis, I investigated which emotions children in class 3 most often express, in which situations emotions emerge, and how they verbally and nonverbally express their emotions. I also explored the responses of other children and teachers to the emotions that appeared in the classroom.

In the survey, I observed 11 children aged 8 and 9 years in the 3rd grade of elementary school. During the lesson, between 9 am and 1 pm, I observed 2 children at a time and recorded the results in a previously prepared scheme. In the results, I presented an individual feeling in the table. Then I described the most common emotions which include joy, anger, and pride. I came to the conclusion that children most often expressed emotions during classes. The feelings were more often expressed nonverbally. Other children often observed the expressions of the emotions of an individual child, and the teacher responded to the emotions of children with joy and anger most often.

Keywords: emotions, expression of feelings, nonverbal expression, verbal expression.

KAZALO

1.	UVOD	1
2.	TEORETIČNI DEL	2
2.1.	OPREDELITEV ČUSTEV	2
2.2.	TEMELJNA ČUSTVA	3
2.2.1.	VESELJE	4
2.2.2.	ŽALOST	4
2.2.3.	JEZA	5
2.2.4.	STRAH.....	5
2.2.5.	GNUS.....	5
2.3.	ČUSTVA SAMOZAVEDANJA.....	6
2.3.1.	PONOS.....	6
2.3.2.	KRIVDA	6
2.3.3.	HVALEŽNOST	7
2.4.	PROCES ČUSTVOVANJA.....	7
2.4.1.	IZRAŽANJE ČUSTEV.....	8
2.4.2.	PREPOZNAVANJE ČUSTEV	9
2.4.3.	ČUSTVOVANJE OTROK V 3. RAZREDU	10
3.	EMPIRIČNI DEL	11
3.1.	CILJI.....	11
3.2.	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	11
3.3.	METODA.....	11
3.4.	VZOREC.....	11
3.5.	PRIPOMOČKI	12
3.6.	POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV.....	12

3.7.	REZULTATI	13
3.7.1.	VESELJE.....	13
3.7.2.	JEZA.....	13
3.7.3.	PONOS	14
3.7.4.	ŽALOST	15
3.7.5.	KRIVDA.....	15
3.7.6.	OSTALA ČUSTVA	16
3.8.	INTERPRETACIJA.....	18
3.8.1.	Najpogosteje izražena čustva.....	18
3.8.2.	Najpogostejše situacije, v katerih so otroci izražali čustva	18
3.8.3.	Besedno in nebesedno izražanje čustev.....	20
3.8.4.	Odzivi drugih otrok in učiteljice na čustva posameznikov.....	22
4.	SKLEP.....	23
5.	LITERATURA	24
6.	PRILOGA 1	26
6.1.	Primeri opazovanja čustev otrok v razredu.....	26

KAZALO TABEL

Tabela 1	Rezultati opazovanja za čustvo veselje.....	13
Tabela 2	Rezultati opazovanja za čustvo jeza	13
Tabela 3	Rezultati opazovanja za čustvo ponos	14
Tabela 4	Rezultati opazovanja za čustvo žalost	15
Tabela 5	Rezultati opazovanja za čustvo krivda	15
Tabela 6	Število pojavitev ostalih čustev	16

1. UVOD

Čustva predstavljajo pomemben del našega življenja, saj o njih razmišljamo vsakodnevno (Smrtnik Vitulić, 2007). Čustva povezujejo otroka s samim seboj, s svojim telesom in mislimi; prav tako ga povezujejo z njegovim okoljem. Z njimi sporoča svoje fizično in duševno počutje. Čustva niso ne pravilna in ne napačna, pogosto jih označimo kot pozitivna ali prijetna in negativna ali neprijetna (Akin, Cowan, Palomares in Schilling, 2000).

Za boljše razumevanje procesa čustvovanja, je Milivojević opisal nastanek čustev s pomočjo KER modela oziroma Modela krožne emocionalne reakcije. Slednja je sestavljena iz procesov, kot so: prisotnost dražljajske situacije, zaznavanje situacije, pripis pomena, pripis pomembnosti, telesna obdelava informacije, pripravljenost za akcijo, mišljenje in odziv (Smrtnik Vitulić, 2007).

Izražanje čustev ima pomembno vlogo v otrokovem razvoju. »Korteks ali misleči možgani nam omogočajo, da občutimo lastne občutke, jih opazujemo, se odzivamo nanje, in jih sporočamo drugim. Če bomo otroka naučili, da bo razumel in sporočal svoja čustva, bomo vplivali na številne vidike njegovega razvoja in življenjskega uspeha. Velja tudi obratno: otroci, ki ne znajo razumeti in sporočati svojih čustev, so po nepotrebnem ranljivi v medosebnih nesporazumih« (Goleman, 1997:20).

Raziskave so pokazale, da otroci, ki so bili kot dojenčki deležni občutljive skrbi matere, izražajo več pozitivnih čustev v stiku s svojimi vrstniki. Te značilnosti se ohranjajo tudi v srednjem otroštvu. Na drugi strani so otroci, ki se na stike z vrstniki odzovejo s sovražnostjo, verjetno izkusili sovražnost, zavračanje in pomanjkanje čustvenosti v stiku s svojo materjo (Smrtnik Vitulić, 2007).

»Otroci v srednjem otroštvu povedo tako kot mlajši, da čustva ljudi sprožijo zunanji dejavniki, čeprav v večji meri kot mlajši razumejo, da so čustva odvisna predvsem od posameznikovih subjektivnih želja in pričakovanj. Tako kot mlajši so sposobni naštetih vsebine razmišljanja ljudi ob posameznih čustvih. Več kot polovica jih na vprašanje o doživljanju ljudi ob čustvih odgovori z opisi telesnih izrazov in dejavnosti posameznikov. Otroci v tem obdobju podobno kot mlajši povedo, da prepoznajo čustva ljudi na podlagi zaznanih »atributov«. Podobno kot mlajši odgovarjajo, da se ljudje na čustva odzovejo s telesnimi izrazi in dejavnostmi« (Smrtnik Vitulić, 2007: 54).

V času srednjega otroštva, ko so otroci stari 8 in 9 let, se zgodi bistveni razvojni napredek v doživljanju in izražanju čustev. Otroci razumejo, kaj je v njih povzročilo jezo, žalost in strah. Prav tako vedo, kako se bodo drugi odzvali na izražanje teh čustev in slednje prilagodili socialni situaciji. Devetletni otroci že zmorejo primerjati pozitivne in negativne posledice izražanja nekega določenega čustva (Marjanovič Umek et al., 2004).

Otrok lahko čustva tudi potlači, kar se pogosto zgodi zaradi prilagajanja obstoječim družbenim normam, ki narekujejo, katera čustva je primerno izražati v določenih trenutkih. Ko otroci naletijo na konflikt med svojimi čustvi in družbenimi pravili, občutijo tesnobo, kar vodi v potlačitev čustev. Če otroci svoja čustva in svoje vedenje prevečkrat označijo za nesprejemljive, lahko to mišljenje vodi v prepričanje, da so sami nesprejemljivi. Učitelji in svetovalci imajo v teh primerih možnost pomagati otrokom, da bodo sposobni prepoznati in izražati svoja čustva in s tem tudi osebnostno rasti (Akin, Cowan, Palomares, Schilling in 2000).

2. TEORETIČNI DEL

2.1. OPREDELITEV ČUSTEV

Čustva je zelo težko opredeliti s samo eno definicijo, saj obstaja mnogo nasprotujočih si teorij. Te se z novimi odkritji v znanosti in psihologiji stalno spreminjajo in nadgrajujejo, in sicer ne z namenom, da bi dobili točno definicijo emocij, ampak da bi jih bolje razumeli (Oatley, Jenkins, 1996; Poljšak Škraban, 2002).

K. Oatley in J. Jenkins menita, da je pri opredelitvi čustev pomembno upoštevati naslednje (Smrtnik Vitulić, 2007: 10):

- »Čustva so pogosto odziv na zavestno ali nezavedno vrednotenje dogajanja kot pomembnega za nek pomemben cilj; čustvo doživljamo kot pozitivno, ko cilj dosežemo, in negativno, ko nastopi ovira pri doseganju cilja;
- Bistvo čustev je v pripravljenosti za delovanje in v izoblikovanju načrtov; čustva dajejo prednost tistim posameznim smerem delovanja, ki jih posameznik oceni kot pomembnejša, zato lahko prekinejo ali »tekmujejo« z alternativnimi duševnimi procesi ali delovanjem. Različne vrste pripravljenosti ustvarjajo različne vrste odnosov z drugimi ljudmi;
- Čustva običajno doživljamo kot posebno vrsto duševnih stanj, ki jih pogosto spremljajo ali jim slede fiziološke spremembe, izrazi, pripravljenost za delovanje ali samo delovanje.«

Kar je skupno večina teorij o čustvih, je, da gre za splet zapletenih in sestavljenih procesov, ki po besedah Smrtnik Vitulić (2007: 10) »vključujejo mnogo kognitivnih, fizioloških, izraznih in vedenjskih odzivov.« Če jih želimo dobro razumeti, moramo poleg naštetega upoštevati tudi življenjsko situacijo, v kateri oseba doživlja čustva (Milivojević, 2008).

Emocije imajo zelo pomembno vlogo tako pri odraslih kot pri otrocih. S funkcijo adaptacije pripomorejo k vzpostavljanju ravnotežja med posameznikovim notranjim in zunanjim svetom, kar se zgodi pri pomembnih spremembah v odnosu med osebo in zunanjim svetom (Poljšak Škraban, 2002). Milivojević (2008) opisuje, da je emocija subjektov odziv oziroma reakcija na neko dogajanje v svetu. Pri tem subjekt hkrati vzpostavlja neposreden odnos do tega dogajanja in do svojega odziva. Ravno zaradi tega človek ne le zaznava dogodke okoli sebe, temveč jih tudi občuti.

»Oatley in Jenkins menita, da so čustva pogosto odziv na zavestno ali nezavedno vrednotenje dogajanja kot pomembnega za nek pomemben cilj; čustvo doživljamo kot pozitivno, ko je cilj dosežen, in negativno, ko nastopi ovira pri doseganju cilja (Smrtnik Vitulić, 2007: 10).«

2.2. TEMELJNA ČUSTVA

Čustev, ki jih lahko doživimo, je mnogo. Delimo jih na temeljna in kompleksna čustva; ta imajo tudi svoje različice in odtenke. Različne teorije razlagajo, da se temeljna čustva pojavijo že zelo zgodaj v otrokovem razvoju. Prepoznavanje in izražanje teh čustev naj bi bilo v vseh kulturah enako in zanje naj bi bili značilni tipični izrazni obrazi. V skladu z različnimi teorijami med temeljna čustva spada od 5 do 15 čustev. Med temi so najbolj osnovna veselje, jeza, žalost, strah in gnus (Poljšak Škraban, 2002; Smrtnik Vitulić, 2007).

2.2.1. VESELJE

Veselje spada med pozitivna in prijetna čustva. Najpogosteje ga doživljamo, kadar dosežemo želeni cilj, med dejavnostmi, ki so nam všeč in nas sproščajo, ko smo z osebo, ki jo imamo radi, in podobno. Ima zelo pomembno vlogo pri človekovem razvoju, saj lahko z doživljanjem veselja utrdimo določeno vedenje. Ker posameznik pri nekem vedenju občuti veselje in se počuti prijetno, ga spodbudi k ponavljanju tega določenega vedenja (Goleman, 1997). Veselje je prav tako pomembno v medsebojnih odnosih. Oseba, ki v odnosu z drugo osebo doživlja veselje, pogloblja pozitiven odnos z ljudmi; prav tako se ta oseba lažje aktivno vključuje v odnose z drugimi ljudmi (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulić, 2004). Goleman (1997) razlaga, da ima veselje še eno zelo pomembno funkcijo, in sicer zaviranje negativnih čustev, spodbujanje stanja spokojnosti in zagnanosti za zadovoljevanje naših ciljev.

Veselje lahko prepoznamo po zelo značilnih znakih, kot je lesk v očeh, napetost očesnih mišic, gubice okoli oči, poskočnost, sproščen obraz, nasmeh in dvignjena lica (Cvetek, 2014; Majerhold, 2017).

2.2.2. ŽALOST

Čustvo žalosti spada med negativna in boleča čustva, saj jih običajno doživljamo, ko ne dosežemo želenih ciljev, ko smo ločeni od svoje družine in prijateljev, pri izgubi hišnih ljubljencev, ko je ogrožena posameznikova identiteta in podobno. Lahko bi rekli, da posameznik občuti žalost vedno, ko izgubi osebo, predmet, spomin ali kar koli drugega, na kar je bil navezan (Cvetek, 2014; Goleman, 1997). Pri doživljanju žalosti občutimo nelagodje, obup in nemoč; pogosto nas spodbudi tudi k jokanju, kar je za naše telo zelo dobro, saj s tem sprostimo napetost v telesu. Pogosto se pojavijo tudi drugi občutki, kot so šok, otrplost, osamljenost in nezaupanje. Čustvo žalosti nam pomaga umiriti telo in po večjem razburjenju spodbudi k počitku. Z izražanjem čustva žalosti drugim pokažemo, da občutimo bolečino in da potrebujemo njihovo pomoč (Goleman, 1997; Wilks, 2001).

Ob doživljanju žalosti lahko opazimo, da so koticiki ustnic obrnjeni navzdol, spodnje in zgornje veke so upadle, lesk v očeh se izgubi (Cvetek, 2014).

2.2.3. JEZA

Čustvo jeze prav tako kot žalost prištevamo med neprijetna čustva, ki so namenjena samozaščiti. Posameznik jo občuti kot stanje vznemirjenja, in sicer v primerih, ko se mu zgodi krivica, med doživljanjem nespoštovanja, ko nima zadovoljenih fizioloških potreb in podobno (Cvetek, 2014).

Ko posameznik doživlja jezo, mu srčni utrip naraste, sprosti se velika količina hormona adrenalin, ki poskrbi za sunkovit skok energije. Slednjo lahko posameznik uporabi za napad ali obrambo v ogrožajočih situacijah in spremeni neugodne okoliščine, v katerih se je znašel. Ker ima posameznik med doživljanjem jeze veliko moč, jo lahko hitro uporabi na destruktiven način, zato je pomembno, da se jo nauči obvladati (Cvetek, 2014; Goleman, 1997).

Ob doživljanju jeze telo usmeri pozornost v nevarnost, ki mu grozi, zato lahko opazimo, da se ustnice zožijo, veke postanejo napete in obrvi so potisnjene navzdol proti nosu. Opazimo lahko tudi bleščeče oči in srep pogled (Cvetek, 2014).

2.2.4. STRAH

Strah je podobno kot jeza neprijetno čustvo, ki je namenjeno samozaščiti. Posameznik doživlja strah, ko se počuti ogroženega, ko mu grozi fizična nevarnost, ko misli, da mu v prihodnosti ne bo uspelo doseči zastavljenih ciljev ali bo izgubil koga od bližnjih in podobno (Cvetek, 2014).

Ob doživljanju strahu se sprosti velika količina hormona adrenalin, ki povzroči, da kri steče v vse skeletne mišice in poskrbi, da je telo pripravljeno za soočanje z nevarnostjo. Najpogostejša reakcija telesa v tem stanju je pobeg; v skrajnem primeru lahko pride tudi do otrplosti (Cvetek, 2014). Goleman (1997: 21) razlaga, da tokovi v možganskih centrih za čustva sprožijo plaz hormonov, ki spravijo telo v splošno pripravljenost, da je bolj razdraženo in razgreto za borbo.

Pri čustvu strahu postane obraz napet in bled. Obrvi so potisnjene navzgor proti čelu, oči so razprte, zenice se zožijo (Cvetek, 2014)

2.2.5. GNUS

Cvetek (2014) razlaga, da je gnus refleksen odziv telesa, zato spada med temeljna čustva. Pojavi se, ko telo naleti na fizičen dražljaj, ki je odvraten, kar pomeni, da ni dobrega okusa in ima neprijeten vonj. S tem se prepreči vnos pokvarjenih in škodljivih snovi v telo. Gnus lahko

sprožijo tudi dotiki in pogledi, kar pogosto povezujemo z doživetjem travmatičnega dogodka, kot je na primer spolna zloraba. Pogosto ima pomembno vlogo pri presojanju, saj ga občutimo takrat, ko zaznamo nemoralno vedenje.

Pri doživljanju gnusa se nos namršči, ustnice se zvijejo, da preprečimo vnos škodljivih in pokvarjenih snovi (Goleman, 1997).

2.3. ČUSTVA SAMOZAVEDANJA

Otroci oblikujejo prve koncepte o temeljnih čustvih že v zgodnjem otroštvu, šele v srednjem otroštvu pa so sposobni opisovati kompleksna čustva, in sicer pod pogojem, da je že dosežena določena stopnja kognitivnih sposobnosti. Med te spadajo zmožnost samozavedanja, sposobnost dojemanja osnovnih pravil socialno spremenljivega vedenja in zavedanje pričakovanj, ki jih imajo drugi. Med čustva samozavedanja spadajo ponos, krivda, hvaležnost in mnoga druga (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulić, 2007).

2.3.1. PONOS

Ponos spada med pozitivna in prijetna čustva, ki ga najpogosteje doživljamo ob zmagi ali uspehu. Ob ponosu doživljamo zadovoljstvo in užitek zaradi določenega izjemnega dosežka, ki smo ga dosegli na podlagi znanja, talenta ali izkušenj. Pogosto se pojavijo tudi občutki večvrednosti in samospoštovanja, kar bistveno vpliva na izboljšanje počutja in pomaga vzdrževati pozitivno samopodobo. Doživljanje ponosa spodbuja posameznika k večjemu sprejemanju in spoštovanju družbenih norm. Prav tako ga spodbuja k večji delovni učinkovitosti. Čustvo prepoznamo po določenih znakih, kot so osredotočenost nase, odločen pogled, naklonjenost. Prav tako lahko pri posamezniku zaznamo samozavest, spoštljivost, samopreseganje in podobno (Cvetek, 2014; Majerhold, 2017).

2.3.2. KRIVDA

Čustvo krivde spada med neprijetna in boleča čustva, saj smo ob doživljanju tega čustva pogosto zaskrbljeni. Občutimo jo takrat, ko smo v odnosu do nekoga, ki nam je pomemben, naredili nekaj slabega, smo komu škodovali, namerno ali nenamerno kršili pravila, smo koga

izsiljevali, sodelovali pri nezakonitem dejanju, nekomu nismo pomagali, ko je potreboval našo pomoč, in podobno. Posameznik občuti krivdo, ker sprejme odgovornost za napačna dejanja, ki jih je storil. Slednje je zelo povezano z vestjo, saj nam omogoča, da izbiramo med moralnim in nemoralnim vedenjem. Gre torej za čustvo, ki nas spodbuja k prosocialnemu in odgovornemu vedenju. Pri osebi, ki občuti krivdo, lahko opazimo znake, kot so izogibanje pogledu, povešanje glave, zardevanje, sključena telesna drža, zaprtost vase in drugo (Cvetek, 2014; Majerhold, 2017; Wilks, 2001).

2.3.3. HVALEŽNOST

Hvaležnost je pozitivno in prijetno čustvo. Doživljamo jo takrat, ko od nekoga, ki ga cenimo, prejmemo darilo, ko nam nekdo pomaga in podobno. Hvaležnost vzpodbuja željo po vračanju pozornosti in je osnova za sodelovanje z drugimi posamezniki. Skupaj s sočutjem omogoča obstajanje človeške družbe. Hvaležnost ima svoj »objekt« in vključuje prijateljstvo in prihodnje obveznosti. Ljudje ga velikokrat primerjajo z veseljem ali navdušenjem, saj ga pogosto opisujemo s podobnimi fizičnimi znaki oziroma obraznimi izrazi. Pri doživljanju hvaležnosti posameznik sebe dojema kot vrednega prejetega darila, zato je pomembno, da sebe pozitivno vrednotimo. Prav tako je pomembno, da ima posameznik razvite kognitivne zmožnosti razlikovanja sebe od drugih ljudi in dojemanja (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulić, 2007).

2.4. PROCES ČUSTVOVANJA

Čustvovanje je sestavljeno iz kompleksnih procesov, ki se ves čas spreminjajo. V proces čustvovanja uvrščamo posameznikovo doživljanje čustev, njihovo prepoznavanje, izražanje uravnavanje in nadzorovanje. Preden pa lahko pride do doživljanja čustev, mora posameznik zaznati dražljaj iz okolja. To je prvi korak v procesu čustvovanja, ki vodi v doživljanje čustev. Za doživljanje čustev sta pomembni dve vrsti informacije, in sicer kakšen je dražljaj iz okolja in kako se bo naše telo odzvalo nanj. Ljudje se na enake dražljaje odzivajo različno, kar določajo posameznikove predhodne izkušnje, znanja, ki jih je osvojil, kontekst, karakterja in različni senzorni pragovi (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulić, 2007).

»Milivojević zaporedje procesov, ki so odločujoči za nastanek čustev, razloži z Modelom krožne emocionalne reakcije (KER model). Avtor ga opiše kot kompleksen kognitivno-

fiziološko-vedenjski krožni model, ki omogoča razumevanje zaporedja posameznih procesov, ki sestavljajo čustva« (Smrtnik Vitulić, 2007: 12).

Milivojević v modelu predpostavi naslednje procese, ki so pogoj za nastanek čustev (Smrtnik Vitulić, 2007: 12):

1. »prisotnost dražljajske situacije,
2. zaznavanje (situacije),
3. pripis pomena (situaciji),
4. pripis pomembnosti (situaciji),
5. telesna obdelava informacij,
6. pripravljenost za akcijo,
7. mišljenje in
8. pripravljenost na odziv ali odziv (na situacijo).«

Prvi korak, ki je pogoj da se čustva sprožijo, je zaznava dražljajske situacije oziroma neke spremembe v zunanjem okolju. Posameznik slednjo situacijo zazna s pomočjo čutil, njegova miselna predstava pa nastane kot produkt zavestne in nezavedne zaznave dražljajev. Posameznik nato dražljajski situaciji pripiše pomen, kar je hiter in subjektiven proces. Naslednji korak, pripisovanje pomembnosti dražljajski situaciji, predstavlja bistven korak v procesu obdelave informacij, saj se bo določeno čustvo pri posamezniku sprožilo le, če bo posameznik ocenil situacijo kot pomembno. Sledita proces vrednotenja, ki je tesno povezan s posameznikovim vrednostnim sistemom in telesna obdelava informacij, kar pomeni spremembe v visceralnih in motoričnih funkcijah. Pripravljenost za akcijo, ki sledi telesnemu odzivu, posameznik doživlja kot notranji »impulz« za akcijo, izraža pa se v značilnih telesnih izrazih, ki so specifični za določeno čustvo. Čustva aktivirajo mišljenje, ki omogoča iskanje najbolj primerne vedenja za izražanje določenega čustva. Zadnji korak procesa, je odziv posameznika z določeno aktivnostjo. (Smrtnik Vitulić, 2007).

2.4.1. IZRAŽANJE ČUSTEV

Izražanje čustev je pomembno za posameznikovo sporočanje svojega čustvenega stanja drugim. S tem ostalim sporočajo svoje počutje in svojo vpletenost v določeno situacijo. Posameznik lahko svoja čustva izraža na dva načina, besedni in nebesedni. Cvetek (2014)

razlaga, da je verbalno izražanje močno povezano s posameznikovo zmožnostjo zavedanja, prepoznavanja in ubeseditve lastnih čustev. Vendar ga je potrebno preučevati v kontekstu celotnega govornega dejanja, kar vključuje parajezikovno vedênje, kot so sopenje, pihanje in mežikanje. Slednje vključuje tudi intonacijo, glasnost in tempo govora (Będkowska – Kopczyk, 2004).

Pri nebesednem izražanju gre za motorično spretnost, ki je v veliki meri nezavedna in jo težko nadzorujemo, zato so čustveni izrazi precej zanesljivi kazalci posameznikovih čustvenih stanj. Primer nebesednega čustvenega izražanja so tudi obrazni izrazi. Med te spada nasmeh, položaj obrvi, pogled, nagubanost kože in podobno. Raziskovalci poročajo, da so izrazni obrazi pri temeljnih čustvih, kot so veselje, jeza, strah, žalost, presenečenje in gnus bolj ali manj v vseh kulturah enaki. Ti izrazi so prirojeni, kar potrjujejo številni primeri posameznikov, ki so slepi od rojstva. Njihovi izrazi so podobni tistim, ki jih imajo posamezniki z normalnim vidom. Slednje potrjuje, da se slepi posameznik ni naučil obraznih izrazov s posnemanjem (Cvetek 2014; Smrtnik Vitulić, 2007).

2.4.2. PREPOZNAVANJE ČUSTEV

Smrtnik Vitulić (2007) opisuje, da je za prepoznavanje čustev pomembno, da se najprej naučimo prepoznati značilnosti izrazov posameznega čustva. Ker so misli posameznika njegova zasebna stvar, se moramo za prepoznavanje čustva osredotočiti na besedno in nebesedno izražanje, ki ga posameznik pokaže (Oatley, Jenkins, 1996). To znanje moramo povezati s situacijo, v kateri se je čustvo pojavilo. Ljudje svoja čustva včasih tudi prikrijejo, zato je njihovo prepoznavanje velikokrat oteženo. Prikrijejo jih zaradi različnih razlogov, kot so družbene norme za prikazovanje čustev in drugi osebni razlogi. V takih primerih moramo še posebej upoštevati kontekst, ki ga sestavljajo objektivni dogodki, vloga posameznika v situaciji, spol, starost, časovni potek čustvenih izrazov in neskladja med različnimi čustvenimi izrazi. Dobro moramo poznati tudi kulturno pripadnost posameznika, ki določa pravila kazanja čustev in norme družbe, v kateri živi (Będkowska – Kopczyk, 2004; Smrtnik Vitulić, 2007).

2.4.3. ČUSTVOVANJE OTROK V 3. RAZREDU

Otroci v srednjem otroštvu poleg temeljnih čustev, kot so veselje, jeza, strah in žalost, razumejo tudi bolj kompleksna čustva, kot so ljubosumje, razočaranje, ponos, krivda, pogum (Marjanovič Umek et al., 2004). Starejši, kot so, bolj se zavedajo svojih čustev in čustev drugih. Zavedajo se, kaj v njih povzroči jezo, strah, žalost in druga čustva ter kako drugi ljudje reagirajo na njih (Papalia, Olds & Feldman, 2009). Smrtnik Vitulić (2007) je v svoji raziskavi prišla do zaključka, da 8 let stari otroci že razumejo, da se ljudje na čustva odzovejo s telesnimi izrazi in da se teh čustev zavedajo. Prav tako otroci te starosti razumejo, da čustva niso odvisna le od situacije, ampak da lahko oni sami vplivajo na to, kako bodo čustva doživeli in izrazili. V obdobju od osmega oziroma devetega leta starosti naprej se zgodi bistven razvojni napredek na področju nadzora nad doživljanjem in izražanjem čustev, še posebej negativnih, kot so jeza, žalost in strah (Marjanovič Umek et al., 2004).

Potlačitev čustev

Učenje izražanja čustev pri otrocih je zelo pomembno, saj lahko v nasprotnem primeru pride do zdravstvenih težav. Ko otrok začuti, da ga družba pri izražanju čustev omejuje, ga to pripelje do tesnobe; slednje vodi v samodejno potlačitev čustev. Biti z lastnim občutenjem je pogosto težko, še posebej ko doživljamo neprijetna čustva. Če teh ne znamo ali ne zmoremo izraziti, lahko to vodi v zanikanje in potlačitev. Slednje prinaša veliko notranje napetosti. Ker se ta potlačena čustva na nek način morajo izraziti, za to uporabijo naše telo. Začnejo se pojavljati razne telesne bolečine, psihosomatske bolezni, tesnoba, odvisnosti in podobno (Akin, Cowan, Palomares in Schilling, 2000; Gombač, 2017).

3. EMPIRIČNI DEL

3.1. CILJI

Namen in cilj moje diplomske naloge je prepoznati značilnosti in načine izražanja čustev pri otrocih v 3. razredu osnovne šole. Osredotočila se bom predvsem na to, katera čustva otroci najpogosteje izražajo in v katerih situacijah se ta pojavljajo. Opazovala bom tudi, kako otroci izražajo čustva; pri tem bom pozorna tako na besedno kot na nebesedno govorico. Obenem bom poskusila raziskati tudi, kako se na čustva otroka odzivajo drugi otroci in kako se na čustva otrok odziva njihova učiteljica.

3.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

1. Katera čustva otroci v 3. razredu najpogosteje izražajo v šoli?
2. V katerih situacijah otroci najpogosteje izražajo čustva?
3. Kako otroci v 3. razredu besedno in nebesedno izražajo svoja čustva?
4. Kako se na čustva otroka odzivajo drugi otroci?
5. Kako se na čustva otroka odziva učiteljica?

3.3. METODA

Uporabila sem deskriptivno metodo raziskovanja.

3.4. VZOREC

Opazovala sem 11 otrok, od tega 3 dečke in 8 deklic. Opazovanje je potekalo v 3. razredu osnovne šole v času pouka od 9.00 do 13.00 ure.

3.5. PRIPOMOČKI

V raziskavi sem uporabila vnaprej oblikovano shemo za opazovanje čustev, ki je namenjena zapisovanju čustev, ki so se pojavila. Idejo za shemo sem dobila iz diplomske naloge Pojavljanje čustev v oddelku tri- in štiriletnih otrok v vrtcu avtorice K. Suhadolc (2013) in iz zaključne naloge Otrokovo izražanje čustev v vrtcu avtorice A. Meznarič (2015). V shemi je možno zapisati ime čustva, situacijo, v kateri se je čustvo pojavilo (podroben opis situacije), v katerem času se je čustvo pojavilo (ali je bilo to v času malice/kosila ali v času pouka ali med prosto igro), način izražanja določenega čustva (besedni ali nebesedni), reakcijo drugih otrok na otrokovo čustvo (se odzivajo, se ne odzivajo ali opazujejo) in reakcijo učiteljice na otrokova čustva.

3.6. POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV

Po pridobljenem soglasju ravnateljice osnovne šole, učiteljice 3. razreda in staršev otrok sem izvedla raziskavo v 3. razredu osnovne šole. Ravnateljico, učiteljico in starše sem seznanila z namenom raziskave in jim zagotovila anonimnost pridobljenih podatkov o otrocih. Soglasja staršev hranim v svojem arhivu.

Opazovanje otrok je potekalo strnjeno, in sicer tako, da sem vsak dan opazovala 2 otroka. Opazovanje sem začela ob 9. uri in ga zaključila ob 13. uri. Opaženo sem sproti beležila v vnaprej pripravljeno shemo. Sheme opazovanja za vse otroke se nahajajo v prilogi 1. Sledila je analiza čustev, ki so se pojavila pri otrocih. V poglavju Rezultati v tabelah predstavljam posamezna čustva in opišem, kdaj se je največkrat pojavilo (med poukom, med odmorom, med malico), v katerih situacijah se je najpogosteje pojavilo in najbolj pogost način izražanja čustva (besedni, nebesedni, oboje). Poleg tega v rezultatih opišem še reakcije ostalih otrok in učiteljice. V nadaljevanju sem odgovorila še na raziskovalna vprašanja, ki so podkrepljena s teoretičnimi izsledki.

3.7. REZULTATI

3.7.1. VESELJE

Tabela 1 Rezultati opazovanja za čustvo veselje

Čustvo	Število pojavitev čustva	Najpogostejši čas izraženega čustva	Najpogostejši način izražanja	Najpogostejša situacija
Veselje	31	Med odmorom	Nebesedno	Med igro

Veselje je čustvo, ki se je največkrat pojavilo v času opazovanja, in sicer 31-krat. Najpogosteje se je pojavilo med odmorom, ko so se otroci igrali. Veselje so otroci bolj pogosto izražali nebesedno kot besedno, kar se je kazalo s sproščeno telesno držo, nasmehom na obrazu, dvignjenimi ličnicami, gubicami okoli oči in z leskom v očeh. Medtem ko je posamezen otrok izražal čustvo veselja, so se mu pridružili tudi ostali otroci, ki so prav tako izražali čustvo veselja. To je še posebej veljalo za skupino otrok, ki so se skupaj igrali med odmorom. Če je bila prisotna v razredu, je učiteljica na njihovo veselje odreagirala z nasmehom. Če pa je bilo veselje otroka posledica odlično opravljenega dela med poukom, ga je še dodatno pohvalila in se mu nasmehnila.

3.7.2. JEZA

Tabela 2 Rezultati opazovanja za čustvo jeza

Čustvo	Število pojavitev čustva	Najpogostejši čas izraženega čustva	Najpogostejši način izražanja	Najpogostejša situacija
Jeza	11	Med poukom	Besedno in nebesedno	Posameznikova ocena, da se mu dela škoda

Jeza je čustvo, ki se je pojavilo 11-krat, največkrat med poukom. Najpogostejši razlog za nastanek jeze pri otrocih je bila posameznikova ocena, da se mu dela škoda. Velikokrat sta bila vzroka jeze tudi doživljanje nespoštovanja s strani sošolcev in navodilo učiteljice, da morajo rešiti nalogo, ki jim ni bila všeč. Otroci so jezo izražali besedno in nebesedno.

Ostali otroci so največkrat reagirali, če so bili v konfliktu s posameznim otrokom, ki je izražal jezo; v ostalih primerih so posameznika raje opazovali ali pa nanj niso reagirali. Učiteljica je v primerih, ko je opazila, da je otrok v konfliktu z drugim otrokom, posredovala in se z njima pogovorila. Če je konflikt prerastel v agresivno vedenje ali ko so otroci kršili šolska pravila, je učiteljica pogosto reagirala z jezo.

3.7.3. PONOS

Tabela 3 Rezultati opazovanja za čustvo ponos

Čustvo	Število pojavitev čustva	Najpogostejši čas izraženega čustva	Najpogostejši način izražanja	Najpogostejša situacija
Ponos	8	Med poukom	Besedno in nebesedno	Doživljanje uspeha

Čustvo ponos se je pri otrocih pojavilo 8-krat. Največkrat sem ga zasledila med poukom, ko so doživljali uspeh. Otroci so čustvo ponosa izražali besedno in nebesedno. Ostali otroci na posameznikovo čustvo ponosa pogosto niso reagirali ali pa so ga samo od daleč opazovali. Tudi učiteljica je velikokrat posameznika le opazovala ali nanj ni reagirala. V primerih, ko je šlo za posameznikovo izjemno delo, je učiteljica posameznika pohvalila.

3.7.4. ŽALOST

Tabela 4 Rezultati opazovanja za čustvo žalost

Čustvo	Število pojavitev čustva	Najpogostejši čas izraženega čustva	Najpogostejši način izražanja	Najpogostejša situacija
žalost	7	Med poukom	Besedno in nebesedno	Doživljanje neuspeha

Žalost je čustvo, ki se je pojavilo sedemkrat, najpogosteje med poukom. Med odmorom se je pojavilo enkrat; prav tako se je enkrat pojavilo med malico. Največkrat so doživljali žalost, ko so doživljali neuspeh. Otroci so žalost izražali besedno in nebesedno. Ko je posameznik postal žalosten, so ga ostali največkrat želeli potolažiti ali pa jim je njihova žalost šla na živce, kar so izrazili z besedami, kot so: »Spet se bo zjokala, spet bo ista zgodba.« Učiteljica je v primerih, ko je prepoznala stisko otroka, slednjega poklicala k sebi, ga potolažila in ponudila svojo pomoč.

3.7.5. KRIVDA

Tabela 5 Rezultati opazovanja za čustvo krivda

Čustvo	Število pojavitev čustva	Najpogostejši čas izraženega čustva	Najpogostejši način izražanja	Najpogostejša situacija
krivda	4	Med poukom	Besedno in nebesedno	Kršenje pravil

Čustvo krivda se je v času opazovanja pojavilo štirikrat. Največkrat se je pojavilo med poukom, enkrat pa se je pojavilo med odmorom. Najpogostejši vzrok za krivdo je bilo kršenje pravil. Otroci so krivdo izražali na besedni in nebesedni način. Ostali učenci so posameznika, ki je doživljal krivdo, velikokrat le opazovali. Drugače je bilo za tistega, ki mu je bila storjena krivica, saj je bil vpleten v konflikt. Slednji je skušal konflikt razrešiti sam in mu storjeno

krivico odpustiti ali pa jima je pomagala učiteljica, ki je kot mediator poskusila spor rešiti s pogovorom.

3.7.6. OSTALA ČUSTVA

Tabela 6 Število pojavitev ostalih čustev

Čustvo	Število pojavitev čustva
Strah	2
Začudenje	1
Hvaležnost	1
Navdušenje	1

Čustvo strah se je v času opazovanja pojavilo dvakrat. Prvič se je pojavilo med uro športne vzgoje, ko so otroci morali narediti preval na klopci, visoki en meter. Okoli klopce so bile v varnostne namene postavljene blazine; varovala jih je tudi učiteljica, a je kljub temu pri enem otroku preval na klopci vzbudil strah. Otrok je strah izrazil besedno. Ostali otroci so dogajanje le opazovali, učiteljica pa je poskusila otroka spodbuditi, naj vseeno poskusi narediti preval. Drugič se je čustvo strah pojavilo med razredno uro, ko so se otroci z učiteljico pogovarjali o čustvu strah in je vsak moral povedati zgodbo, kdaj ga je bilo najbolj strah. Eden od otrok je močno podoživljal strah, ko je pripovedoval zgodbo; čustvo je izrazil besedno. Ostali so posameznika, ki je doživljal strah, le opazovali; učiteljica je nato vsem razložila, kaj storiti, ko te je strah in kako se pomiriti.

Začudenje se je pojavilo enkrat, in sicer med odmorom, ko je otrok opazil, koliko mu je posajeni fižol zrastel. Začudenje je izrazil z besedami: »*Vau, kok je že zrastu!*« Učenci in učiteljica so dogajanje opazovali brez besed.

Hvaležnost se je prav tako pojavila enkrat med odmorom in je bila posledica situacije, ko je učenka prejela darilo od sošolke. Čustvo je izrazila z besedami: »*O, hvala.*« Sošolka, ki ji je prinesla darilo je odreagirala z rahlim nasmehom.

Navdušenje se je pojavilo enkrat med poukom angleščine, ko je učiteljica dovolila učencem, da se igrajo igro »*What's the time?*«. Ena izmed učenk je navdušenje izražala nebesedno z nasmehom, skakanjem v zrak, leskom v očeh in kričanjem. Ostali otroci so se skupaj z učenko veselili; učiteljica jim je namenila rahel nasmeh.

3.8. INTERPRETACIJA

V diplomski nalogi sem se osredotočila predvsem na pogostost pojave posameznih čustev, na situacije, v katerih so se ta čustva pojavila, na besedno in nebesedno izražanje čustev, odzive drugih otrok in učiteljice na posameznikova čustva. V tem poglavju sem odgovorila na raziskovalna vprašanja in jih podprla s teoretičnimi izsledki.

3.8.1. Najpogosteje izražena čustva

Med najpogosteje izražena čustva v 3. razredu spadajo veselje, jeza in ponos. Veselje je bilo izraženo največkrat, saj se je pojavilo 31-krat, kar pomeni, da je bilo v razredu veliko situacij, ki so pri otrocih spodbujale prijetne in pozitivne občutke. Milivojević (1999) meni, da je veselje čustvo, ki ga posameznik doživlja takrat, ko se izpolni njemu pomembna želja. Oseba lahko doživlja veselje tudi med igro in ko se družijo z ljubljeno osebo (Cvetek, 2014). Slednjega je bilo v času opazovanja veliko, zato je pogostost pojave veselja povsem razumljiva.

Drugo najpogosteje izraženo čustvo je bila jeza, ki se je v razredu pojavila 11-krat. Jeza se pojavi takrat, ko nekaj ali nekdo ogroža posameznikove vrednote. Prav tako se lahko pojavi v primerih, ko posameznik oceni, da je pri svoji dejavnosti oviran ali mu drugi ne izražajo dovolj spoštovanja (Milivojević, 1999; Smrtnik Vitulić, 2007). Do teh primerov je v razredu prišlo velikokrat, zato se je čustvo jeze pogosteje pojavilo.

V razredu se je 8-krat pojavilo čustvo ponosa. Pri 8 let starih otrocih se ponos pojavi, ko doživijo uspeh; še posebej izrazit je v primeru, ko je uspeh plod njihovih lastnih sposobnosti (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulić, 2007). V šoli so imeli veliko priložnosti, da se izkažejo in s pomočjo lastnih sposobnosti dosežejo zastavljen cilj, kot so dobra ocena, dober nastop in podobno. Smrtnik Vitulić (2007) opisuje, da otroci pri osmih letih starosti doživljajo ponos tudi v primerih, ko staršev ni zraven, da bi jih pohvalili. Zato lahko sklepamo, da je doživljanje ponosa v šoli za otroke povsem normalno.

3.8.2. Najpogostejše situacije, v katerih so otroci izražali čustva

Na splošno so se čustva med opazovanjem najpogosteje pojavila med poukom.

Veselje se je največkrat pojavilo med odmori, ko so se otroci igrali; velikokrat se je pojavilo tudi med poukom, ob pogovoru z zanimivo tematiko ali ob smešnih izjavah sošolcev. Kako in

v katerih situacijah otroci doživljajo veselje, je najprej odvisno od razvojnih značilnosti, ki so specifične za določeno starost otrok in od posameznikovih osebnostnih lastnosti. Raziskave so pokazale, da otroci stari 8 in 9 let največkrat doživljajo veselje med igro, med sproščenimi dejavnostmi, zaradi uspehov v šoli in sprejetosti s strani drugih otrok, najpogosteje vrstnikov (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulić, 2007).

Jeza se je največkrat pojavila med poukom, v situacijah, ko so se otroci znašli v konfliktu s sošolci ali so mislili, da jim drugi želijo škodovati. Velikokrat so izražali jezo v primerih, ko pouk ni potekal po njihovi želji, ampak so morali upoštevati pravila učiteljice. Primer jeze je tudi situacija, ko so veliko časa vložili v reševanje naloge, vendar rezultat na koncu ni bil pravilen ali ko so dobili nazaj test s slabo oceno. Smrtnik Vitulić (2007) razlaga, da se otroci stari 8 in 9 let najhitreje razjezijo, ko jim nekaj ne uspe ali se pri uresničitvi njihovih želja postavi ovira. Pogosto se pojavi v primerih, ko otroku omejujemo njegove želje in mu ob tem pridigamo, ga dražimo, pri njem vedno najdemo napake, ga primerjamo z drugimi, ob nepravilnosti in zanemarjenju.

Čustvo ponos se je največkrat pojavilo med poukom, v situacijah, ko so otroci dosegli zastavljen cilj in doživeli uspeh. Primeri uspeha v razredu so bili pravilno dokončana naloga, edinstvena ideja, najhitreje dokončana naloga, uspešno opravljena vaja pri športni vzgoji, pohvala učiteljice. Raziskave so pokazale, da so 8 in 9 let stari otroci navedli primere, da bi bili ponosni, ko bi osvojili medaljo, dobili dobro oceno ali v primeru, ko bi s svojim ravnanjem vzbudili odobravanje pri ljudeh, ki so jim pomembni (Muršič, 2010; Smrtnik Vitulić, 2007).

Žalost se je pri otrocih največkrat pojavila med poukom, in sicer v situacijah, ko niso uspešno dokončali naloge ali pa je imela ta napačen rezultat. Nekajkrat je bila žalost posledica zafrkavanja s strani drugih otrok. »Žalost je naraven odziv na izgubo.« (Wilks, 2001: 132). Cvetek (2014) razlaga, da se žalost pojavi v primerih, ko ima otrok neizpolnjena pričakovanja, ko ne doseže zastavljenih ciljev in ko je ogrožena posameznikova podoba samega sebe. Lahko se pojavi tudi kot posledica izgube ljubljene osebe, hišnih ljubljencev ali druge lastnine, vendar do teh primerov v šoli ni prišlo.

Krivda se je najpogosteje pojavila med poukom, v situacijah, ko so otroci kršili šolska pravila ali so drugemu storili krivico in to dejanje za tem obžalovali. Primer storjene krivice je bilo fizično nasilje fanta nad sošolko, ki se ji je za tem opravičil.

Krivda se pojavi v primerih, ko se posameznik čuti odgovornega za kršitev pravil, ki so povezana z družbenimi moralnimi normami, za storjeno škodo, ko slabo opravi nalogo ali ko vidi pomoči potrebne ljudi in jim ne pomaga. Otroci doživljajo krivdo tudi v primerih, ko so prepričani, da bodo drugi njegovo vedenje negativno ovrednotili. Situacije, ki pogosto vzbujajo občutke krivde, lahko razdelimo na socialne in nesocialne. Pri prvih gre za zavrnitev pomoči bolnemu človeku, poškodovanje tuje lastnine, sramotenje druge osebe in podobno. V nesocialnih situacijah pa gre za primere zanemarjenja šolskih obveznosti in uživanje nezdrave hrane (Cvetek, 2014; Smrtnik Vitulič, 2007).

3.8.3. Besedno in nebesedno izražanje čustev

V razredu so otroci največkrat izražali svoja čustva nebesedno in po tem sem tudi prepoznala, za katero čustvo gre. Smrtnik Vitulič (2007) razlaga, da se posameznik izražanja svojih čustev pogosto ne zaveda, zato pa so njegovi čustveni izrazi toliko bolj zanesljivi kazalci čustvenih stanj. Iz slednjega lahko sklepamo, da je bilo v času raziskovanja prepoznavanje čustev otrok pravilno.

Otroci so čustva nebesedno izražali predvsem z obraznimi izrazi in držo telesa, kar po besedah Golemana (1997) spada v zelo pomemben vidik nebesedne komunikacije. Poleg naštetega lahko za prepoznavanje čustev upoštevamo tudi druge dražljaje, kot so govorni vzorec in ritem govorjenja, razdalja med sogovornikoma, uporaba socialnega prostora, zven govora, kretnje, dotik in vonj (Goleman, 1997; Smrtnik Vitulič, 2007).

Veselje je bilo največkrat izraženo z nasmehom, leskom v očeh, gubicami okoli oči in ustnic, dvignjenimi ličnicami in energičnostjo telesa. Da so to znaki veselja, potrjuje tudi Cvetek (2014), ki razlaga, da med obrazne izraze veselja spadajo žareče oči, napetost mišic okrog očes, navzočnost gubic na zunanji strani očes, dvignjena lica, dvignjeni kotički ustnic, usmerjeni diagonalno navzgor proti ušesom. Med doživljanjem veselja se v telesu pojavijo naravni opionidi, ki povečujejo doživljanje ugodja, kar posledično vpliva na budnost, živahnost in igrivost posameznika (Cvetek, 2014).

Žalost je bila izražena tako besedno kot nebesedno. Primer besednega izražanja je: *»To je težko, ne bo šlo.«* Pojavili so se tudi stavki, kot je: *»Vsi so naredili bolj k js, bom kr stran vrgel!«* Nebesedna govorica telesa se je kazala s solznimi očmi, pogledom usmerjenim v tla, povešeno držo, tresenjem rok, kotički ustnic usmerjenimi navzdol in sključeno držo. Cvetek (2014) potrjuje, da so obrazni izrazi žalosti predvsem upadlost obraza; prevladujoče linije na njem so v obliki črke U.

Jeza je bila izražena tako z besedno kot z nebesedno komunikacijo. Primera besednega izražanja, ki sta se pogostokrat pojavila, sta: »*Sploh ne bom več reševal, k je butasto!*« in »*Pa daj no, nehaj že enkrat!*« Nebesedna govorica se je kazala z namrščenimi obrvmi, »srepim« pogledom, navpično črto med obrvmi, navzdol obrnjenimi kotički ustnic, stisnjenimi pestmi in podobno. Cvetek (2014) razlaga, da so za nebesedno izražanje jeze značilne navzdol potisnjene obrvi in njihova usmerjenost prot korenu nosu, bleščanje oči, kar lahko z drugimi besedami opišemo kot srep pogled, napetost vek, stisnjenost ustnic in usmerjenost pogleda v točko, od koder prihaja nevarnosti. Odziv telesa med doživljanjem jeze med drugimi vključuje izločanje hormona adrenalin, ki poskrbi za dvig energije v telesu, kar je ena od najbolj očitnih značilnosti stanja doživljanja jeze.

V času opazovanja je zelo redko prišlo do agresivnih oblik vedenja, kar pojasnjuje Smrtnik Vitulić (2007), saj se otroci v srednjem otroštvu na jezo čedalje manj odzivajo s telesno agresivnostjo. Otroci po sedmem letu starosti postanejo bolj sodelovalni, manj egocentrični, bolj empatični in so bolj spretni v sporazumevanju z drugimi, kar zmanjšuje možnost fizične agresivnosti.

Na kakšen način in kako intenzivno bo otrok izražal jezo, je pogojeno z individualnimi značilnostmi posameznega otroka; slednje so odvisne od sposobnosti spoprijemanja z neugodnimi situacijami, od blokiranih potreb otroka ter od telesnega in čustvenega stanja otroka (Smrtnik Vitulić, 2007).

Strah so otroci izrazili predvsem besedno, in sicer z besedami: »*Ne upam si.*« in »*Tresem se in srček mi močno razbija.*« Te besede so spremljali vidna napetost na obrazu in široko odprte oči. Za doživljanje strahu so značilne dvignjene zgornje veke, napetost spodnjih vek in napet obrazni izraz. Poleg tega se pojavijo poglobljeno dihanje, hitrejše bitje srca, zvišanje krvnega pritiska, občutek groze v trebušni votlini, znoj in drhtenje (Cvetek, 2014; Wilks, 2001).

Ponos se je izražal besedno in nebesedno. Besedno izražanje se je kazalo z besedami, kot so: »*Jaz sem prva dokončala nalogo!*«, »*Res sem si fajn zmisli!*« in »*Lej, kok sem napisal, kar dve strani!*« Te besede so pogosto spremljali nasmeh na ustnicah, pokončno dvignjena glava in lesk v očeh. Cvetek (2014) opisuje, da ti primeri spadajo v avtentično obliko ponosa, ki se pojavi, ko posameznik svoje dosežke pozitivno ovrednoti in se osredotoča na konkretna dejanja ali konkretne značilnosti. Primer te oblike ponosa je: »*To nalogo sem pa res dobro naredil*« (Cvetek, 2014:74). Ko posameznik občuti ponos, se hkrati počuti telesno večje ali višje; pri nekaterih je ta občutek bolj na miselni ravni. Njihovo počutje se izboljša; velikokrat se pojavijo tudi prijetni občutki samozavesti (Wilks, 2001).

Čustvo krivda so otroci izražali besedno in nebesedno. Primer za besedno izražanje je: »*Saj sem res narobe naredu.*« Nebesedno so se izražali s pogledom v tla in rdečimi ličnicami. Wilks (2001) razlaga, da lahko pri osebi, ki jo muči krivda, opazimo povešanje glave, zvijanje rok in izogibanje direktnemu pogledu.

3.8.4. Odzivi drugih otrok in učiteljice na čustva posameznikov

Najpogostejši odziv drugih otrok na posameznikova čustva je bilo pasivno opazovanje. V posameznih primerih, kot je na primer doživljanje veselja posameznika med igro, so se ostali otroci odzvali z veseljem. Tudi v nekaterih situacijah, ko je posameznik doživljal jezo med konfliktom z drugim otrokom, je slednji prav tako pogosto izražal jezo. V nekaterih primerih, ko je posameznik postal žalosten, so ga ostali otroci želeli potolažiti ali pa so odreagirali z naveličanostjo. Velikokrat so otroci izražanje čustev posameznega otroka ignorirali ali spregledali; največkrat so dogajanje le od daleč opazovali. Smrtnik Vitulić (2007) razlaga, da otroci razumejo vsebine razmišljanja drugih ljudi ob doživljanju posameznih čustev; prav tako vedo, da ljudje čustva izražajo s telesnimi izrazi in s pomočjo opazovanja teh izrazov lahko prepoznajo določeno čustvo.

Učiteljica je v razredu pripisala velik pomen čustvom in je pogosto reagirala na čustva otrok, če se ji je zdelo to primerno in potrebno. Na kakšen način bo učiteljica reagirala na čustva otrok v razredu, je predvsem odvisno od tega, kako bo ocenila situacijo v razredu. Na ocenjevanje največkrat vplivajo individualni cilji, pričakovanja, osebni viri in pretekle izkušnje učiteljice (Prosen, Smrtnik Vitulić, Poljšak Škraban, 2001).

Učiteljica se je na čustva otrok največkrat odzvala z veseljem in jezo, kar se mi glede na situacije v razredu zdi povsem razumljivo. Z veseljem se je odzvala v primerih, ko je opazila učni dosežek ali napredek pri otrocih in ko jih je opazovala med igro. Velikokrat jih je izrazila z besedami: »*Bravo!*«, »*Odlično!*«, »*Bravo, ponosna sem nate!*«, »*Pohvaljen!*«, »*Super, odlično opravljeno!*« Otroke je tudi konkretno naslovila: »*Tim, zelo si me pozitivno presenetil, bravo!*« ali nebesedno z rahlim nasmehom. Raziskave so pokazale, da učitelji v razredu od prijetnih čustev najpogosteje doživljajo veselje. Občutili so ga v primerih otrokovega dosežka in med prijetnimi interakcijami z otroki (Prosen, Smrtnik Vitulić, Poljšak Škraban, 2001). Jezo je učiteljica največkrat izražala v primerih, ko so otroci kršili šolska pravila ali so bili v konfliktu, ki je vključeval agresivno vedenje. Izražala jih je nebesedno s srepim pogledom in navzdol obrnjenimi obrvmi in besedno: »*Zdaj pa dovolj!*«, »*Prenehajte!*«, »*Niti slučajno ne smeš vršiti stran risbe!*«, »*Dala sem jasna navodila!*«, »*X, to se ne dela! Ne moreš reševati sporov z nasiljem, tako pač ne gre! Drugič pridi raje do mene in se bomo o tem pogovorili.*« Jeza spada med učiteljeva najpogostejša neprijetna čustva, ki jih doživlja v razredu.

Velikokrat nastanejo kot posledica disciplinskih težav otrok. Najpogosteje se učiteljice razjezijo, ko otroci ne sledijo njihovim navodilom, niso motivirani in ne dajo vsega od sebe (Prosen, Smrtnik Vitulić, Poljšak Škraban, 2001). V nekaterih primerih, ko posredovanje med otroki ni bilo potrebno, je te le opazovala. V nekaterih primerih učiteljica ni bila prisotna v učilnici, zato na čustva otrok ni mogla reagirati.

4. SKLEP

Po opravljeni raziskavi sem prišla do ugotovitve, da otroci najpogosteje izražajo veselje, jezo in ponos. Veselje so najpogosteje doživljali med odmorom, ko so se lahko prosto igrali s sošolci; jezo so največkrat izražali med poukom, ko bili v konfliktu z drugimi ali ko so mu drugi želeli škodovati; ponos so največkrat izražali med poukom, ko so dosegli zastavljen cilj in so doživljali uspeh. Na splošno so čustva največkrat izražali nebesedno; pogosto so jih izražali tudi besedno. Ostali otroci so čustva drugih otrok najpogosteje le opazovali, učiteljica pa se je na čustva največkrat odzvala z veseljem in jezo. Posredovala je le v trenutkih, ko je presodila, da je to potrebno. Otroci so izražali tako prijetna in neprijetna čustva. Pri izražanju neprijetnih čustev, še posebej pri jezi, je zelo redko prišlo do agresivnega vedenja. V primeru takšnega dogajanja je posredovala učiteljica in se z otroki pogovorila o težavi, ki je v njih sprožila agresivno vedenje.

Prednost moje raziskovalne naloge je, da med opazovanjem ne motiš pouka in z izvedbo raziskave ne obremenjuješ otrok, saj otroke le opazuješ. Prednost vidim tudi v tem, da sem otroke opazovala v njihovem naravnem okolju, kar pomeni da je bilo njihovo čustveno izražanje realno. Prav tako sem spoznala tisti del družbenega življenja otrok, ki je javnosti pogosto skrit in nedostopen, kar mi je dalo možnost globljega vpogleda v njihovo čustveno izražanje. S tem pripomoremo k večji kredibilnosti rezultatov raziskave. Na drugi strani vidim slabost moje raziskovalne naloge v tem, da sem opazovala manjšo skupino otrok, kar pomeni, da je možnost posplošitve rezultatov majhna. Slabost vidim tudi v časovnem obdobju mojega raziskovanja, saj bi za večjo realnost rezultatov bilo potrebno dalj časa trajajoče opazovanje. V teku raziskovanja nisem naletela na večje težave, a sem dobila idejo za nadaljnje raziskovanje, in sicer bi opazovanje otrok ponovila v drugih osnovnih šolah ter primerjala rezultate. Prav tako bi bolj poudarila odzive učiteljice na otrokovo izražanje čustev, saj menim, da imajo učitelji lahko velik vpliv na zdrav čustven razvoj učencev, ki jih učijo.

5. LITERATURA

Akin, T., Cowan, D., Palomares, S. in Schilling, D. (2000). Pomoč otrokom pri spoprijemanju z žalostjo, strahom in jezo. Ljubljana: Educy.

Będkowska – Kopczyk, A., (2004). Jezikovna podoba negativnih čustev v slovenskem jeziku. Ljubljana: Študentska založba.

Cvetek, M. (2014). Živeti s čustvi: čustva, čustveno procesiranje in vseživljenjski čustveni razvoj. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Goleman, D. (1997). Čustvena inteligenca: zakaj je lahko pomembnejša od IQ. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Gombač, S. (2017). Potlačevanje čustev vodi v odmik od sebe in drugih. V: Novice svet 24. Dostopno na: <https://novice.svet24.si/clanek/zdravje/584572dc28a2a/naj-vas-ne-bo-strah-custev>

Majerhold, K. (2017). Čustveni izzivi: prepoznavanje različnih čustev in reševanje čustvenih stisk učencev. Ljubljana: Rokus Klett.

Marjanovič Umek, L., Zupančič, M., Fekonja, U., Kavčič, T., Svetina, M., Ravnik, T. T. in Bratanič, B. (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut.

Meznarič, A. (2015). *Otrokovo izražanje čustev v vrtcu. Zaključna naloga*. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije.

Milivojević, Z. (2008): *Emocije: razumevanje čustev v psihoterapiji*. Novi Sad: Psihopolis institut.

Muršič, M., Milivojević, Z., Brvar, B., Filipčič, K., Lešnik Mugnaioni, D. in Pušnik, M. (2010) *Znanje o čustvih za manj nasilja v šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Oatley, K., Jenkin, J. M. (1996): *Understanding emotions*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

Papalia, D. E., Olds, S. W. & Feldman, R. D. (2009): *A child's world: infancy through adolescence*. Boston: McGraw-Hill.

Poljšak Škraban, O. (2002): *Čustva, čustveni razvoj in ravnanje s čustvi (študijsko gradivo pri predmetu Razvojna psihologija)*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Oddelek za temeljni pedagoški študij.

Prosen, S., Smrtnik Vitulić, H., Poljšak Škraban, O. (2011). *Teachers` Emotional Expression in Interaction with Students of Different Ages*. CEPS Journal.

Smrtnik Vitulić, H. (2007): *Čustva in razvoj čustev*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Suhadolc, K. (2013). *Pojavljanje čustev v oddelku tri- in štiriletnih otrok v vrtcu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Wilks, F., (2001). *Inteligentna čustva*. Kranj: Ganeš.

6. PRILOGA 1

6.1. Primeri opazovanja čustev otrok v razredu

DEČEK 1

STAROST OTROKA: 9

DATUM OPAZOVANJA: 14. 5. 2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA	NAČIN IZRAŽANJA	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
jeza	Kričanje dveh sošolk, medtem ko so ostali učenci imeli pouk	»Nehajta! Drugi imajo pouk!«	Vzravnan drža, glava nagnjena naprej, roke stisnjene v pesti, priprte oči, povzdignjen glas	Med poukom	odzovejo se s smehom	»Zdaj pa dovolj!«
veselje	Smešna izjava sošolke: »Kako naj si predstavljam, da sem na travniku, če sem v šoli.«	/	Smeš, dvignjena lička, lesk v očeh	Med poukom	odzovejo se (smejijo se skupaj z njim)	Nasmeh, brez besed

ponos	Edini, ki je pri dani nalogi imel edinstveno idejo, ki je izstopala.	»Res sem si fajn zmislil!«	Sproščena, vzravnan drža, dvignjena glava	Med poukom	opazovanje	»Zelo si me pozitivno presenetil, bravo!«
veselje	Igra z balonom z dvema sošolcema.	/	Nasmeh, pokončna drža, lesk v očeh	Med odmorom	veselje dveh sošolcev	Ni reagirala
Jeza	Igra na izpadanje (dvigneš roke, če slišiš žival – igra na izpadanje; se usedeš, če slišiš sadje. Je izpadel že na začetku.	»Pa ne, no! Jst se ne grem več.«	Srep pogled, spuščene obrvi, črta med obrvmi	Med poukom	»A se boš zjokal?« »Pa sej ni nič taga no.«	»Kaj je narobe? V čem je težava?« »Jaz ne vidim težav, zato vstani in sodeluj!«
ponos	Dobro opravljena naloga	»Kr fajn sem tole naredu.«	nasmeh	Med poukom	opazovanje	»Bravo!«

DEČEK 2

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 14.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA (besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
ponos	Uspešno dokončana naloga	Vklik: »Učiteljica, poglejte to!«	Nasmeh, vzravnan drža na stolu	Med poukom	Se ne odzivajo	Pogled in pohvala: »Bravo!«
veselje	igra	/	Nasmeh, sproščenost telesa, dvignjena lička, svetleče oči	Med odmorom	Se ne odzivajo	Se ne odziva
žalost	Zaradi neupoštevanja pravil, ni smel sodelovati pri naslednji dejavnosti	/	Sključena drža, povešen pogled usmerjen navzdol	Med poukom	opazovane	»Ko boš pripravljen upoštevati navodila, boš lahko sodeloval.«
žalost	Risanje otrok, vsi so imeli liste, razen on.(ni	»Jaz ne morem nič delati, ker itak nimam nič s sabo.«	Sključena drža, povešen pogled usmerjen navzdol	Med poukom	Se ne odzivajo	»Prosi enega od sošolcev, da ti ga posodi.«

	imel s sabo)					
jeza	Naloga, ki je ne zna rešiti sam	»Učiteljica, jaz tega ne znam! Sploh ne bom več reševal, k je butasto!«	Obrvi potisnjene navzdol, črta med obrvmi, srep pogled, prekrižane roke na prsih	Med poukom	opazovanja	»Ne jezi se, bova skupaj rešila nalogo.«
žalost	Risanje čebelice, dečku ni bila všeč njegova risba	»Vsi so naredili bolj ko jst, jst bom to stran vrgel!«	sključena drža	Med poukom	»Pa čist v redu je no!«	»Niti slučajno ne smeš vršiti stran risbe!«
veselje	Deček narisal novo čebelico, s katero je bil zadovoljen	Učiteljica, poglejte. Ta je pa boljša ane?«	Nasmeh, lesk v očeh	Med poukom	Se ne odzovejo	»Odlična je!«

DEČEK 3

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 15.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA (besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
veselje	Igra s sošolcem	/	Nasmeh, priprte oči, dvignjena lica, lesk v očeh	Med odmorom	Nasmeh sošolca, s katerim se je igral	Ni prisotna
jeza	Učiteljica ga je vprašala, kaj so prejšnji dan delali z učiteljico, ki je nadomeščala. Deček se ni spomnil.	(jezen vzdihljaj) »Jaaaao! «	Roke vrgel nad glavo, vzdihnil, namrščil je obrvi, priprte oči.	Med poukom	opazovanje	/
krivda	Učenci so stali v krogu in učiteljica jim je podala navodila, da mora vsak povedati en stavek, ki bo sestavni del zgodbe. Deček ni poslušal navodil, ker se je sukal v krogu, zato	/	Povešen pogled, rdeča lica, sključena drža	Med poukom	opazovanje	/

	ni vedel kaj reči , ko je prišel na vrsto. Učiteljica ga je nato okregala in poslala za mizo.					
ponos	Za nalogo so morali napisati zgodbo. Navodila so bila, da morajo napisati vsaj eno stran.	»Lej kok sem napisal, kar dve strani.«	/	Med poukom	Opazovanje	»Bravo, ponosna sem nate.«
jeza	Eden izmed sošolcev se je med poukom začel igrati s kockami in povzročil velik hrup.	»Pa, X, nehaj!«	/	Med poukom	Opazovanje	Reagirala tako, da je kregala dečka.
veselje	Med poukom jim je učiteljica dovolila, da se gredo igro(What`s the time?)	/	Smejanje, lesk v očeh	Med poukom	Se veselijo z njim	Nasmeh

žalost	Imel je govorni nastop, med nastopom se mu je zelo zatikalo, iz plakata je bral. Učiteljica ga je opozorila, da bo za boljšo oceno moral bolj gladko in prosto govoriti	»Jaa.« (vzdihljaj)	pogled navzdol	Med poukom	opazovanje	opazovanje
jeza	S sošolko, sta se med igro skregala. Deklica je izzivala, deček pa jo je nato stisnil za vrat. Ko je to zagledala učiteljica, ju je poklicala k sebi na pogovor. Dečka je kregala in v beležko napisala obvestilo staršem	/	Namrščene obrvi, srep pogled, dlani stisnjene v pesti.	Med odmorom	opazovanje	X, to se ne dela! Ne moreš reševati sporov z nasiljem, tako pač ne gre. Drugič pridi raje do mene in se bomo o tem pogovorili.

krivda	Po pogovoru z učiteljico je deček priznal, da je bilo narobe od njega, da je sošolko stisnil za vrat	»Sej sem res narobe naredu.«	/	Med odmorom	opazovanje	»Bravo. Pohvaljen!«
--------	--	------------------------------	---	-------------	------------	---------------------

DEKLICA 1

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 15.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA (besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
žalost	Za malico so bili čokoladni kosmiči in ona jih ne je	»Ooh.« (v zdihljaj)	Povešen pogled, sključena drža na stolu, kotički ustnic obrnjeni navzdol	Pri malici	opazovanje	Ni bila prisotna
žalost	Iz premešanih črk so morali sestaviti različne besede. Deklica ni znala napisati več kot dve	»Jst ne znam.«	Sključena drža, povešen pogled, žalostne oči, naslonjena na levo roko, gledala skozi	Med poukom	Ne reagirajo	»Ti bom pomagala, pa bo lažje šlo.«

	besede, zato se je užalostila.		okno			
veselje	Dokončala besede in jih uporabila za zgodbo.	/	Nasmeh, lesk v očeh, bolj vzravnan drža, glava bolj pokončna	Med poukom	Ne reagirajo	Ne reagira
veselje	Lovljenje med odmorom.	/	Nasmeh, lesk v očeh	Med odmorom	Se veselijo z njo n se z njo igrajo.	Ne reagira
jeza	Med lovljenjem in preskakovanjem ovir, jo je sošolec prehitel.	»Daj no, Tilen!« »To ne vela!«(je zakričala)	/	Med odmorom	Reagirajo – »Pasaj te lahko prehiti.«	Ne reagira.
navdušenje	Med poukom jim je učiteljica dovolila, da se gredo igro(What`s the time?)	/	Nasmeh, lesk v očeh, skakanje v zrak, močno zanimanje za igro	Med poukom	Se veselijo z njo	Nasmeh
žalost	Ogrevanje pri športni je vodil ogrevanje. Morali so narediti 10 moških sklec (špo), deklica	»Ne bom delala moških sklec.«	Tresenje, solzne oči, vendar ni jokala. (naredila je ženske sklece in se ni zjokala).	Med poukom	Se odzovejo z besedami: »Spet se bo zjokala.« »Spet bo	»Pohvaljena!«

	je hotela narediti ženske sklece in ne moške.				ista zgodba.«	
--	---	--	--	--	---------------	--

DEKLICA 2

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 16.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA (besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
jeza	Izzivanje sošolca; učiteljica je zahtevala od deklice, da je tiho, sošolec je ponovil za učiteljico in se smejal punci	»Ti pa nehi!«	/	Med poukom angleščine	opazovanje	Ni reagirala
veselje	Po navodilih učiteljice za	/	Nasmeh, koticiki ustnic dvignjeni	Med poukom angle	opazovanje	»Odlično!«

	angleščin o, je morala povedati angleško pesem. To je pravilno povedala.			ščine		
veselje	Morala je prestaviti blazino. Ta ji je velikokrat padla na tla, vendar se je ob tem zabavala. Učiteljica jo je vmes opozorila, naj se bolj potrudi.	/	Hihitanje, lesk v očeh	Med pouk om	Se hihitajo zraven	»A je bilo tako težko?«
ponos	Uspešno opravila preval na klopci visoki 1 m. na začetku nekoliko nesigurna, po opravljen em	»To!«	Nasmeh, lesk v očeh, dvignjene roke nad glavo	Med pouk om	ploskanje	»Bravo!«

	prevalu zelo vesela.					
krivda	Morali so reševati nalogo pri matematiki, med nalogo je klepetala in ni reševala naloge. Učiteljica jo je poklicala k sebi in jo okregala.	/	Rdeča lica, povešen pogled, sključena postava	Med poukom	opazovanje	/
ponos	Spraševanje v razredu. Vprašane so bile tri punce, vendar ta deklica ni bila med njimi. Ker nobena od treh punc ni znala odgovoriti na vprašanje,	/	Nasmeh na obrazu, dvignjena glava	Med poukom	opazovanje	»Bravo!«

	<p>kakšen praznik je božič, je na to vprašanje pravilno odgovorila deklica. Učiteljica jo je pohvalila pred celim razredom.</p>					
--	---	--	--	--	--	--

DEKLICA 3

STAROST OTROKA: 9

DATUM OPAZOVANJA: 17.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA (besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
veselje	Med malico se je pogovarjala s sošolko. Skupaj sta se hihitali in po tiho pogovarjali. Tema	/	Smejanje, dvignjena lica, priprte oči	Med malico	Hihitanje sošolke, s katero se je pogovarjala	Ni bila zraven

	pogovora ni bila jasna.					
začuden je	Med poukom je učiteljica opozorila učence, da morajo skrbeti za svoje fizičke in jih zalivati. Deklica je vzela svoj kozarec s fizičnim in začudeno pogledala, koliko se je fiziček spremenil in zrastel.	»Vau, kok je že zrastu.«		Med odmorom	opazovanje	opazovanje
veselje	Med odmorom je pokazala fiziček svojim sošolkam.	»Lejte, kok je zrastu.«	Nasmeh	Med odmorom	Začudenje sošolk	Ni reagirala
veselje	Med poukom glasbe so prepevali pesem, ki je deklici	/	Nasmeh, lesk v očeh	Med poukom	opazovanje	Nasmeh.

	všeč.					
--	-------	--	--	--	--	--

DEKLICA 4

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 17. 5. 2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKC IJA OTROK A (besedn a)	NAČIN IZRAŽANJ A (nebesedni)	ČAS	REAKCIJ A DRUGIH OTROK	REAKCIJ A UČITELJI CE
veselje	Deklica se je med odmorom igrala z balonom z drugimi sošolkami in sošolci. Med igro so bili vsi razigrani in veseli.	/	Smejanje, dvignjena lica in kotički ustnic	Med odmorom	veselili so se skupaj z njo	Ni reagirala
ponos	Med poukom slovenščine so reševali naloge v delovnem zvezku. Deklica je	»Jaz sem že na tretji strani.«	Rahel nasmeh, dvignjena glava	Med poukom	opazovanje	Ni reagiral

	primerjala rešene naloge s tremi sošolci v zadnjih klopih in ugotovila, da je rešila več kot oni.					
veselje	Morali so prebrati dramsko besedilo, ki so si ga izmislili sami. Na vrsto je prišla ta deklica in prebrala svojo zgodbo, nad katero je bila učiteljica navdušena	/	Nasmeh, lesk v očeh	Med poukom	ploskanje	»Odlično!«
veselje	Med poukom spoznavanje okolja je učiteljica vprašala enega izmed fantov za oceno. Ker odgovora ni poznal, je nanj pravilno odgovorila	/	Rahel nasmeh, lesk v očeh, dvignjena lica	Med poukom	opazovanje	»Pravilen odgovor, Bravo!«

	deklica.					
veselje	Pogovor o istospolnih partnerjih z učiteljico. Deklici je bila tema všeč	/	Smejanje, lesk v očeh	Med poukom	hihitanje	Nasmeh.
strah	Med pogovorom z učiteljico so naleteli na temo strahu. Deklica je govorila o tem, kako jo je včasih strah preden gre spat. V tistem trenutku je podoživljala strah.	»Tresem se in srček mi hitro razbija.«	tresenje	Med poukom	opazovanje	Učiteljica je pojasnila učencem, kaj storiti, ko te je strah ali si v stresu.
veselje	Ob prepevanju pesmi, ki ji je všeč (med glasbo)	/	Nasmeh med petjem, lesk v očeh	Med poukom	opazovanje	Nasmeh.

DEKLICA 5

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 21.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJ A (vzrok)	REAKCIJA OTROKA(be sedna)	NAČIN IZRAŽANJ A(nebesedn a)	ČAS	REAKCIJ A DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJIC E
veselje	Med igro.	/	Nasmeh	Med odm orom	hihitanje	Nasmeh
veselje	Med reševanjem matematičn e naloge, je sošolka dala zvezek na tla in je tam reševala nalogo. Deklici se je zdela to dobra ideja.	Ha, X, dobra ideja.	Nasmeh, lesk v očeh	Med pouk om	opazovanj e	Opozorila sošolko, naj rešuje nalogo za mizo. Prav tako je opozorila deklico, da ne sme posnemati sošolke in reševati nalogo na tleh.
jeza	Pobarvanko so morali pobarvati tako, da so ležali na hrbtu. Deklica je ugotovila, da sta na sliki dvojčka in da bo morala veliko	»Ne mi rečt da sta dvojčka!.«	Povečana glasnost	Med pouk om	Se niso odzvali	Ni reagirala.

	pobarvati.					
veselje	Ostali otroci so odšli na kosilo, ona je ostala v razredu, ker nima kosila.	»Adijo, se vidimo ko se najeste!«	Nasmeh, lesk v očeh	Med odmorom	Nasmeh	Nasmeh
veselje	Igranje s sošolko. Držanje za roke in vrtenje.	/	Nasmeh	Med odmorom	Hihitanje sošolke	Ni reagirala.

DEKLICA 6

STAROST OTROKA: 9

DATUM OPAZOVANJA: 21.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA(besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
veselje	Klepet s sošolko	/	Nasmeh, lesk v očeh	Med malico	Hihitanje sošolke	Ni reagirala

ponos	Pogovor o tem, koliko se otroci lažejo svojim staršem in drugim	»Jaz se skoraj nikoli ne zlažem doma.«	Dvignjena glava	Med poukom	Opazovanje	»Super.«
veselje	Pri matematiki pravilno rešila račun. Poklicala je učiteljico, da je preverila njen pravi rezultat.	»Učiteljica, jaz sem že rešila.«	Nasmeh	Med odmorom	Se ne odzovejo	»Bravo.«
veselje	Čakanje v koloni na kosilo.	/	Hihitanje sošolke	Med kosilom	Hihitanje sošolke	Ni reagirala.
veselje	Igranje med odmorom		Hihitanje	Med odmorom	Hihitanje sošolke	Ni reagirala.

DEKLICA 7

STAROST OTROKA: 8

DATUM OPAZOVANJA: 22.5.2019

IME ČUSTVA	SITUACIJA (vzrok)	REAKCIJA OTROKA (besedna)	NAČIN IZRAŽANJA (nebesedna)	ČAS	REAKCIJA DRUGIH OTROK	REAKCIJA UČITELJICE
------------	-------------------	---------------------------	-----------------------------	-----	-----------------------	---------------------

veselje	Pogovor s sošolko	/	Nasmeh, lesk v očeh	Med malico	Nasmeh sošolke	Ni bila prisotna
krivda	Med reševanjem naloge za slovenščino (vprašalne, vzklične in pripovedne povedi) je šla do učiteljice in ji povedala, da je domačo nalogo od prejšnjega dne prepisala od sošolke.	»Učiteljica, jst sm prepisala nalogo od sošolke.«	Povešen pogled, kotički ustnic povešeni navzdol.	Med poukom	Opazovan je	Jo je pohvalila, da je priznala, vendar ji je kljub temu dala minus.
veselje	Igra s sošolkami	/	Hihitanje	Med odmorom	Hihitanje sošolk.	Ni bila prisotna.
hvaležnost	Sošolka ji je prinesla nalepke za album	»O, hvala.«	/	Med odmorom	Nasmeh sošolke	Ni bila prisotna
veselje	Med igro	/	Nasmeh, kotički ustnic obrnjeni navzgor, lesk v očeh	Med odmorom	Nasmeh sošolcev	Nasmeh.